

IN MEMORIAM

Marosi Ernő

(Miskolc, 1940 – Budapest, 2021)

A magyar művészettörténet-írás egyik legnagyobb alakja hagyott magunkra minket 2021. július 9-én. Tanítványokat, barátokat, pályatársakat, a hazai szakma egészét. Azoknak a gondolkodását is befolyásolta, akik távolabb álltak tőle, szellemi jelenlétének hatása alól senki sem vonhatta ki magát. Több megrendült hangú nekrológot is írtak róla, emlékezve a kiváló tudósra, a fáradhatatlan tanáregyéniségre, az érdemeseket segítő és a rászorulókat támogató emberre. Szellemi igazodási pontunkat veszítettük el vele. Lassan alig marad ilyen, miközben a horizont egyre jobban elsötétül.

Kiváló tanítványok írtak visszaemlékező sorokat, próbálva Marosi Ernő szellemi arcélét megrajzolni. Az első nekrológok tudományának egyetemes korszerűségét és korszakteremtő erejét, intézményváltót emelték ki. Sorra próbáljuk megragadni a tudományban, az intézményesült tudományban elfoglalt helyét, betöltött szerepét. Mindez részben már 80. születésnapja alkalmából a tiszteletére szerkesztett *Enigma*-kötetben is megjelent. Tisztában kell lennünk azonban azzal, hogy ez a szerep történeti távlatból fog jobban látszani, illetve távolról tekintve kap majd különféle értelmezést az utánunk jövőktől. Ennek alapja a bibliográfia lesz, a művek, amelyekhez mindenki hozzáférhet – Marosi Ernő életművének olvasható, látható része közvagyon.

Számot kell vetni azonban azzal is, ami ezen túl van, aminek mi vagyunk a tanúi, s amit nem volna hiábavaló megörökíteni az utókor számára sem. Marosi Ernő is részt vett abban a beszélgetéssorozatban, amelyben Klaniczay Tibor nagy művére, a híres REBAKUCS-ra, a reneszánsz és a barokk kutatásának informális intézményrendszerére emlékezett vissza az egykori résztvevők válogatott csapata. Ha valaki csak hivatali iratokból, a hivatalos levelezésből szeretné ezt a fontos történetet megírni, alaposan melléfogna. Marosi Ernő sajnos már

nem vehette kezébe a kész kötetet; egyre fogynak a félszázaddal ezelőtti események szemtanúi.

A nekrológok, amelyeket a tanítványok írtak – alig van a szakmában, aki nem volt a tanítványa, és aki ma számít, előbb-utóbb mind a búvőkörébe került –, nem a szakmai folyóiratokban jelentek meg, hanem sokkal tágabb körben, mutatva Marosi Ernőnek mesze a művészettörténész szakmán túlmutató jelentőségét és nagyságát. Az *Élet és Irodalom* vagy a *Mozgó Világ*, a magyar szellemi élet eminens fórumai, a fontos intézmények – jelesül a Magyar Tudományos Akadémia, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézete, a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat – honlapjai alapvető tájékoztató pontok. Meg kell szólalniuk azonban a klasszikus, több évtizednyi folyamatossággal működő szakmai folyóiratoknak is. Az *Ars Hungarica* annak az Intézetnek a folyóirata, amelynek Marosi Ernő egyik alapító tagja és hosszú évekig igazgatóhelyettese, majd igazgatója volt, és magának a folyóiratnak kezdettől fogva szerzője, majd szerkesztőbizottsági tagja. Próbáljunk visszaemlékezni erről a helyről, és emlékeztetni rá: az életút és tudományos pálya állomásait sorra véve előbb, mintegy lexikoncikkszerűen, másodjára a sokrétű életműből – olykor szubjektív módon – kiemelve egyes részeket.

Marosi Ernő 1940. április 18-án született Miskolcon. A család a Felvidékről települt ebbe a magyarországi városba, amely a két világháború között még nem játszott akkora szerepet a magyar nehéziparban, mint később. Marosi Ernő általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, itt is érettségizett. 1958-ban nyert felvételt az Eötvös Loránd Tudományegyetem művészettörténet–magyar szakára. Szerencsére nem kellett katonai szolgálatot teljesítenie, 1956, a forradalom eltírása után az egyetemre felvett fiatalokkal óvatosan bánt a hatalom. Különösen tehetséges volt

az egész évfolyam, a magyar művészettörténet-írás színe-virága kortársa volt. 1963-ban megvédett szakdolgozatának kettős témaválasztása – *A gótikus stíluskorszak szemlélete a magyar művészettörténeti szakirodalomban* – végigkísérte az egész pályáját: a stíluskorszakok történetét nem választotta el a velük foglalkozó szakirodalom történetétől. Ez a szemlélet sokak számára még ma sem magától értetődő. Marosi Ernő kimagaslóan tehetséges diák volt, és miután végzett, bent maradt a tanszéken. Előbb – néhány hónapig – fizetés nélküli gyakornok, majd hamarosan tanársegéd lett; 1963-tól kezdve évtizedeken át gyakorlatilag mindenkít – egész nemzedékeket – tanított, akit csak felvettek a művészettörténet szakra. (Csupán a rend kedvéért jegyzem meg, hogy Művészettörténeti Tanszék akkor és még évtizedekig az országban egyedül az ELTE-n működött.) 1964-ben tanársegéd lett, 1968-ban pedig egyetemi adjunktussá lépett elő. Ebben az évben szerezte meg a bölcsészdoktori címét. *A kassai Szent Erzsébet-templom építéstörténetének kérdései* címmel írt disszertációjának két témavezetője volt: Zádor Anna és Vayer Lajos, mindketten az egyetemi művészettörténet-oktatás meghatározó alakjai. Marosi Ernő Vayer Lajos Herder-ösztöndíjasaként 1968/1969-ben két féléven keresztül a bécsi egyetemen folytatott tanulmányokat. 1974-ig maradt főállásban a budapesti egyetemen, ebben az esztendőben átkerült a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatócsoportjába.

Amikor az MTA megalapította a Művészettörténeti Kutatócsoportot, az új intézmény igazgatója az addig a minisztériumban működő Aradi Nóra lett. Talán az 1968-as politikai kurzusváltás tette őt erre a parkoló pályára, aki – miután precízen elvégezte a rábízott feladatokat – megérdemelt végre egy kis nyugalmat. A szakmai feladatok ellátása – az intézet szakmai hitelének biztosítása – a reménybeli igazgatóhelyettesre hárult, vagyis Marosi Ernőre, akit az egyetemről kért át e poszt betöltésére a Magyar Tudományos Akadémia. Az Akadémia kitűnően választott, Marosi képes volt definiálni és betölteni az új tudományos pozíciót, a szakma intézményesülésének újabb állomását, az akadémiai tudományok közé kerülését. Nehezen engedte el az egyetem, mert ott is fontos helyen volt. És bár fő munkahelyének ettől kezdve az Akadémiát tekinthette, soha nem hagyott fel a tanítással. Évtizedeken át képezte az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a szakember-utánpótlást. Marosinál kitűnni, elfogadtatnia vele magát a diáknak vagy a kezdő szakembernek nemcsak a középkorkutatók vágyálma volt, hanem minden normális művészettörténészé. Nem volt könnyű feladat. Voltak, akik

hiába igyekeztek, kihullottak. Szinte haláláig tanított a Művészettörténeti Tanszéken. 1991-ben nevezte ki a köztársasági elnök – Göncz Árpád – egyetemi tanárnak. Az ELTE is megbecsülte több évtizedes oktatói munkáját. Hetvenéves korában, 2010 áprilisában az egyetem szenátusa a *professor emeritus* címet adományozta neki, ugyanezen év szeptember 10-én pedig megkapta az ELTE emlékérmét.

Akadémiai pályafutása is töretlenül ívelt fölfelé; olyan szakmai felkészültség, teljesítmény állt mögötte, amelynek mindenki a legnagyobb elismeréssel adózott. Már az Akadémián, 1975-ben megszerezte a kandidátusi fokozatot (*A gótika kezdetei Magyarországon. Esztergom a 12–13. század magyarországi művészetében*), 1990-ben pedig megvédte akadémiai doktori disszertációját (*Realitás és esztétikai értékrend a 14–15. századi magyarországi művészetben*). 1993-ban az MTA levelező tagjává választották, 2001-ben – hatvanegy éves volt ekkor – lett az akadémia rendes tagja. Személyében érte el a legnagyobb megtiszteltetést a magyar művészettörténet: Marosi Ernő 2002-től két cikluson át, 2008-ig az MTA egyik alelnöke volt. A művészettörténet ennél magasabbra soha nem jutott az akadémiai tudományok között. Kicsit úgy éreztük, hogy erről a posztról mindannyiunkra – a legtávolabb állókra is – vetül némi figyelem.

Ott volt mindvégig a szakmai közélet egyéb fórumain is. Ezek közül csupán a Rómerék alapította Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulatot szeretném kiemelni, amelynek rendezvényein többször előadott, és a vándorgyűléseken is részt vett. A Társulat is – amely mindig figyelemmel kísérte és jó érzékkel válogatva díjazta a szakmai teljesítményeket – előbb Pasteiner Gyula- (1974), majd Ipolyi Arnold-emlékérmét (1987) adományozott neki, 2005-ben pedig a tiszteleti tag címmel tüntette ki.

A címek, kitüntetések azonban csupán jelzőfények voltak a tudományos pályán. Marosi Ernő ugyanis lajstromozhatatlanul sokat teljesített. Látszólag elég végigolvasni a bibliográfiáját; műveltsége, érdeklődése kimeríthetetlenül gazdag volt, szakmai kapcsolatrendszere feltérképezhetetlenül szerteágazó. Marosi Ernő azonban nemcsak nyomtatásban megjelent műveivel volt és van jelen – bár azok oly nagy súlyúak, hogy hajlamosak vagyunk elfeledkezni a többiről –, hanem tudományszervező tevékenységével is hatott, és hat még ma is. Ezek éppen olyan jelentős munkák voltak, mint a publikációk – csak kevésbé dokumentálhatók.

A múzeumi kiállítások mindig fontos szerepet játszottak a művészettörténeti kutatásokban. Sokrétű, sokféle tudás akkumulálódott bennük, ha a régi művészetről szóltak, és kevésbé szofisztikáltak, ha kortárs művészek

Marosi Ernő 2005-ben (fotó: Makky György)

életművét segítették múzeumi megbecsüléshez. Az időszak kiállítások katalógusai azonban sokáig egyszerű műtárgylisták voltak. Tudományos katalógusokat később kezdtek szerkeszteni nálunk, hogy azután a nyolcvanas–kilencvenes évektől kezdve évtizedekre ezek váljanak a szakmai megnyilvánulások fontos, szinte első számú fórumaivá. A Művészettörténeti Kutatócsoport élen járt ebben a változásban. A székesfehérvári István Király Múzeum mutatta be a legjobb kortárs kiállításokat a hatvanas évektől kezdve – a Marosi Ernőhöz egyébként kortársként és barátként közel álló Kovalovszky Márta és Kovács Péter rendezésében –, így eshetett erre a vidéki múzeumra a választás, amikor Marosi Ernő, Tóth Melinda és Wehli Tünde összeállították az Árpád-kori kőfaragványok kiállítását, komoly tartalmú – bár szerény küllemű – tudományos katalógussal kísérve (1978). Ettől fogva ez lett számunkra a mérce. Marosi egyébként is szerette a kőfaragványokat; a budai gótikus szobortöredékek (az ún. szoborlelet) felfedezésekor Zolnay László rögtön odahívta őt a feltáráshoz, és a szobrokról később közös könyvet is írtak. A páratlan lelet művészettörténeti feldolgozása – Marosi műve – máig megkerülhetetlen. Nagy munkája, amelyben a magyarországi gótika kezdeteit dolgozta fel, elsősorban kőfaragványok katalógusán alapult. Marosi Ernő soha nem dolgozott múzeumban, tudósként nem műtárgyak között szocializálódott – talán ez volt tudásának egyetlen korlátja –, és valamiképp pont a kőfaragványok – szobortöredékek, építészeti fragmentumok – között érezte elemében magát. A műemlékvédelemmel – az ott dolgozó szakemberekkel, kedves barátaival, kollégáival – is szoros kapcsolatban állt, jóval szorosabban, mint a nagy, országos múzeumokkal.

Az Intézet tudományos katalógusainak sorozata 1978 után folytatódott; két kiállításukat – felvilágosodás, romantika – partnerként fogadta be a Magyar Nemzeti Galéria. Az 1982-ben Székesfehérvárott megrendezett Nagy Lajos-kiállítás katalógusa olyannyira példává vált, hogy a pár évre rá a Nemzeti Galéria Régi Magyar Osztályán nyílt barokk rajzkiállítás tudományos katalógusa méretre, formára is ezt tekintette mintájának. A nyolcvanas évek második felétől kezdve azután megfordult a trend, és már a nagy múzeumok katalógusai váltak példává mindenki számára.

A magyarországi művészet történetének akadémiai sorozatából három nagy kettős kötet jelent meg 1990 előtt, az egyiket Németh Lajos, a másikat Kontha Sándor, a harmadikat Marosi Ernő szerkesztette. A mai napig forgatjuk mindannyian ezeket a köteteket. Gondos mérlegelés előzte meg struktúrájuk kialakítását.

Nem igazán közismert, de roppant jellemző Marosira: ő maga próbálta újraírni, pozicionálni többször is az 1987-ben publikált magyar középkori művészet narratíváját. Első ízben talán a 2001-es egyetemi tankönyvben (a „kétkötetes” új verziójában) a gótikát, majd ugyanezt a stíluskorszakot önálló kötetben is (2008). A Corvina Kiadó *Stílusok, korszakok* sorozatában a magyarországi romanika – 1983-ban már főlvázolt – történetét is újrafogalmazta (2013). Izgalmas szellemi foglalatosság végignézni, összevetni a többféle változatot. Marosi Ernő kísérletező szellem volt; nem ragaszkodott macskul a korábban megfogalmazott álláspontjához. Mivel úgyszólván mindent tudott, nem volt nehéz más szempontok szerint sorba raknia az anyagot.

Múzeumi jellegű feladat volt a Magyar Tudományos Akadémia Művészeti Gyűjteményének létrehozása is, ami szintén munkásságához kötődik. Ezt ő maga tartotta különösen fontosnak. Az Akadémián bő másfél száz év alatt sok festmény, szobor, grafikai mű, iparművészeti alkotás halmozódott fel, nem egyetlen, külön műgyűjteményként artikulálódva, hanem a hivatalos működés, az Akadémia életének részeként. Tudósportrék, értékes bútorok, szőnyegek, szövött kárpitok, amelyeket az Akadémia székháza mintegy berendezési tárgyként kezelt, használt. Közöttük zajlott az akadémiai élet. Rendes nyilvántartásuk sem nagyon volt, és a ház közelítése saját műtárgyaihoz nem volt éppen múzeumi szemléletű. Marosi Ernő – a Művészettörténeti Intézet szakembereivel, mindenképp Szabó Júliával – ezen a gyakorlaton gyökeresen változtatott, és sikerült tudatosítania, hogy mekkora értékeket őriz az Akadémia palotája és számtalan egyéb intézménye. 1991-től kezdve folyt az új gyűjteményre vonatkozó akadémiai szabályzat előkészítése. Még a Művelődési Minisztérium Múzeumi Osztályával is konzultált, mit tartalmazzon a szabályzat. Abban konszenzus volt, hogy egyelőre a Művészeti Gyűjtemény ne pályázzék hivatalos múzeumi státuszra. Az anyag valóban erősen heterogén kvalitású, és mennyiségére nézve sem túl nagyszámú. Fáradtságos munka volt kiválogatásuk, nyilvántartásba vételük, abban bízva, hogy a nyilvántartási számmal ellátott alkotások már nem kallódhatnak el. A gyűjtemény első vezetője Szabó Júlia lett, komoly múzeumi gyakorlattal, amelyet a Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztályán szerzett. A Művészettörténeti Intézet szakembereinek igen sok munkája volt abban, hogy a Művészeti Gyűjtemény létrejöjjön. 1994-ben nyílt meg az új kiállítás a székház épületének harmadik emeleti – hajdan az Országos Képtár számára kialakított – reprezentatív,

felülvilágítós termeiben. Létrehozása után fenntartása, anyagának feldolgozása is csapatmunka volt, kiadványok sora és a lassan kopó emlékezet tanúsítja. Marosi Ernőt és közeli munkatársait soha nem az önzés és a mások kirekesztése vezette, az iskolateremtés neki itt is létszükséglete volt.

Az MTA legrangosabb gyűjteménye persze továbbra is a könyvtár maradt – ez a nemzeti könyvtár után a második legfontosabb kollekció az országban –; a művészeti gyűjtemény jelentősége a nagy országos múzeumoké mellett eltörpül, és elsősorban tulajdonosa miatt méltó a figyelemre. Ezért is szimbólumértékű, hogy Marosi Ernő gyermekei a szüleiket a lakásban körülvevő kortárs műalkotásokat – mint külön fondot – letétbe helyezték a Magyar Tudományos Akadémián. Szép együttes, Marosi Ernő és Szabó Júlia művész barátainak alkotásai. Talán magához vonz majd további kortárs műveket.

Nem szabad tovább tallózni, nincs erre most sem hely, sem idő; Marosi Ernő életműve felfoghatatlanul gazdag. Zárszóul idézzünk fel valami személyeset. Mindenki őríz róla ilyen emlékeket; ebből tevődik össze a velünk elmúló személyes történelem. Az ELTE-n velünk esett meg, hogy a középkori forráselemzés óra után – amely részünkről, mi tagadás, nem volt igazán sikeres –, egyikünknek eszébe jutott, hogy kérjük meg Marosi Ernőt arra, hogy forráselemzésből tartson számunkra még egy külön kurzust, a tanrenden kívül. A Tanár úr természetesen elvállalta, hogy foglalkozzék velünk. Feljártunk minden héten az intézeti szobájába. Új témákat osztott ki, és újra végiglemezte velünk a

különböző típusú forrásszövegeket. Azt hiszem, sokunk ekkor – vagyis második nekifutásra – értette meg, sajátította el a forráskritika és a forráselemzés klasszikus módszerét, a kritikai szemléletet, ami azután némelyikünk egész pályáját döntő módon befolyásolta. Nem tudom, a résztvevőkön kívül tudott-e valaki erről az informális szemináriumról. Emlékezni azonban, akik még megvagyunk, mindannyian emlékezünk.

Amint előljáróban említettem, Marosi Ernő is vállalta, hogy többekkel együtt visszaemlékezzék a Klaniczay Tibor teremtette, virtuális reneszánszkutató univerzumra. Jó oka volt erre, mert a Klaniczay szervezte *Kutatási Főirány* menedzselését létrehívója halála után Ő örökölte, Ő vette át. Hogyan lehet megőrizni mindazt, amiről nincs, nem születhetett írás, és mégis integrálni kell a történetbe – talán ez az interjúkötet legfontosabb mondanivalója. Van is, nincs is; enélkül mégsem lehet objektív történeti képet alkotni. Ahhoz nem kell jósnak lenni, hogy prognosztizáljuk: Marosi Ernő életművéről, munkásságáról, arról a korszakról, amelyet meghatározott, vagy amely megcímkézhető az ő nevével, sok tanulmányt, egyszer talán még monográfiát is fognak írni. Tegyük le számukra néhány lépőkövet, biztosítsuk a nyomokat, amíg lehet – mindezt a Tanár úr szigorú, kicsit mégis ironikus, egyre távolodó tekintetétől kísérvé.

Mikó Árpád